

захисту прав людини в умовах збройних конфліктів є аксіологічний підхід на базі якого вбачається доцільним створити ефективну модель державної політики, спрямованої на створення оптимальних засобів правового регулювання з урахуванням нагальних викликів та потреб сьогодення.

Список використаної літератури:

1. Андрейцев В.І. Екологічне право: курс лекцій: навч. посібник для юрид. фак./ В.І. Андрейцев. К.: Вентурі, 1996.-208с.
2. Васильчук Л.Б., Бисага Ю.М. Реалізація права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні: монографія. Ужгород: Видавничий центр ДВНЗ «Ужгородський національний університет», 2019. 208 с.4.
3. Корольова В.В. Право на безпечне для життя і здоров'я довкілля в системі особистих немайнових прав фізичної особи. Legal Bulletin. 2022. No 3. С. 37–4
4. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25.06.1991 р. No 1264-ХІІ. Дата оновлення: 08.10.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text>
5. Конституція України: Закон Укра-їни від 28.06.1996 р. No 254 к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
6. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12.08.1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол І), від 08.06.1977 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199#Text

Ковач О. В.

кандидат юридичних наук, доцент
Державний біотехнологічний університет
e-mail: e_legist@ukr.net
ORCID: 0000-0002-0086-5050

«ПІЛЬГИ» І «ПРИВІЛЕЇ» ЯК ЗАСОБИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Пільги існували завжди на всіх етапах розвитку людства, проте їх сутність була різною й залежала від існуючого суспільного ладу, форми правління, рівня соціального розшарування населення тощо.

В Україні, як і в багатьох інших державах Європи, механізм правового регулювання в соціумі формувався протягом тривалого історичного періоду, а тому має свою багатомісячну історію. Із давніх-давен законодавець

застосовував терміни «пільга», «привілеї», «гарантії» тощо. В минулі часи їх зміст дуже відрізнявся від сучасного, був надто спрощеним, іноді навіть узагальненим.

Із появою й утвердженням держави і права усталені правила поведінки знайшли своє закріплення на принципово новому рівні, оскільки з розвитком суспільства має місце ускладнення відносин між людьми. Мінливі економічні й соціально-політичні умови призводять до виникнення протилежностей у соціумі, до зіткнення інтересів його членів. Для підтримання балансу об'єктивно виникала потреба вдосконалення й розвитку форм і методів впливу на суспільні відносини.

Із семантичних позицій пільга визначається як переважне право, полегшення, що надається кому-небудь, як виняток із загальних правил, як надання привілеїв тим чи іншим категоріям осіб, як часткове звільнення останніх від виконання встановлених приписів, обов'язків або полегшення умов їх дотримання. Досліджуючи перші кодифіковані правові акти, ми бачимо, що під пільгами розуміється взагалі будь-яке спрощення. Подібне трактування можна зустріти ще в Законах XII таблиць. У Римському праві було встановлено декілька видів привілеїв, які залежно від утилітарних критеріїв поділялися на такі, що приносили користь, й не вигідні (наприклад, обмеження правоздатності за ухилення від панівної релігії). У рабовласницьких державах існувало за рахунок державної казни забезпечення воїнів, що зазнали каліцтва, а також старих воїнів, які відійшли від військової справи. Так, у I-III століттях воїни-ветерани, при виході в так звану почесну відставку, отримували диплом про привілеї, однією з яких було звільнення ветеранів і членів їх сімей від усіх державних податків, торгових мит і повинностей.

З подальшим розвитком державності, зі збільшенням обсягів завдань соціального, політичного, економічного й воєнного спрямування, пільги почали пов'язуватися з більш конкретними відносинами, а саме зі службою

королю й феодалові, з певними статусами осіб (приміром, статус чужинця, тощо). Практика застосування привілеїв відчутно поширювалась. Так, у Давньому Китаї наділення привілеями було найголовнішою прерогативою імператорської влади і стосувалося конкретних відносин, в основному, державної служби. Усі привілеї й виплати, чиновницькі посади й ранги надавалися лише за службу у війську; інших шляхів не повинно бути.

У середньовічній Європі привілеї не тільки характеризували індивідуальний статус суб'єкта, його службову роль в ієрархії влади, а й регламентували навіть побутові умови життя особи залежно від її належності до того чи іншого стану. Це знаходило свій прояв у формі, одягу, житлі та ін. В умовах постійних міжусобних війн відповідні пільги ставали одним з найголовніших засобів політичної боротьби. Королі й імператори надавали значні пільги і привілеї також різним містам з метою долучення їх як союзників.

За часів Руської Правди привілеї оформлювалися як подаровані государем виключні права, як прояв його милості й монаршої волі, як особливий дар обмеженому колу осіб. Вони закріплювалися у відповідних нормативних актах або у привілейованих чи відпускних грамотах. Наприклад, пільгові грамоти фіксували податкові привілеї й надавалися духовним і світським феодалам. В умовах феодального суспільства привілеї мали у своїй більшості становий характер, а тому право цього періоду називають ще «правом привілеїв».

Усе наведене призвело до того, що в повсякденній свідомості суб'єктів тих часів само слово «привілеї» означало щось недосяжне для пересічної людини, асоціювалося зі шляхетним її походженням, високим службовим положенням, матеріальним станом, тобто з усім тим, що мається на увазі під поняттями «винятковість», «відособленість», «обраність» і відповідно, викликає до себе негативне ставлення основної частини суспільства.

У праві зарубіжних країн система пільг досить поширена, має доволі розгалужений категоріальний апарат. Наприклад, у законодавстві Канади встановлено привілеї для певних соціальних груп населення, а також запроваджено програми для реалізації відповідних нормативних актів у житті з метою подолання дискримінації з питань праці, доступу до соціальних служб, послуг, житла залежно від існуючої нерівності серед громадян. Низку привілеїв надано особам молодого віку з малозабезпечених родин, окремим групам канадців – представників расово-етнічних меншин при прийомі до навчальних закладів, громадянам, які спілкуються на французькій мові, при вступі на державну службу для зрівняння їх можливостей у кар'єрному зростанні відносно англомовних осіб, які становлять більшість населення Канади. Привілеї вважаються законними, тільки якщо вони прямо передбачені у відповідних нормативно-правових актах. Деякі з них надаються на підставі рішень Ради з прав людини, які створюються при Міністерствах у багатьох провінціях цієї багатонаціональної держави. З огляду на звернення громадянина, який вважає, що до нього було застосовано дискримінацію з боку роботодавця, Рада виносить рішення, яким зобов'язує відповідача до тих чи інших дій, наприклад, надати працюючому інваліду привілеї у вигляді скороченого робочого дня або створення для нього спеціальних умов праці. Таким рішенням вправі користуватися не тільки особа, щодо якої воно було винесено, а й інші представники тієї соціальної групи, до якої належить заявник. Для позначення будь-яких винятків, існуючих у соціальній, трудовій та в інших галузях права Канади, найчастіше використовуються терміни «привілеї» й «переваги»; термін «пільга» застосовується досить рідко – в більшості випадків за аналогією.

Загалом же в англосаксонській правовій системі (США, Канада, Велика Британія, Австралія, Нова Зеландія та ін.) найчастіше перевага в позначенні будь-яких виключень надається поняттю «привілеї». Приміром,

Акт про перів (1963 р.), що належить до конституційних актів Великобританії, містить перелік усіх привілеїв, що надаються пожиттєво перам (це вигоди, пільги, привілеї, пріоритети), як такі правові засоби, що відповідним чином спрощують існування представникам цієї соціальної групи.

У державах романо-германської (континентальної) правової системи (Франція, Італія, Іспанія, Португалія, ФРН, Австрія та ін.), законодавець не дотримується чіткої позиції застосування понять «привілеї» й «пільги». Так, у низці нормативно-правових актів ФРН (Закони «Про сприяння працевлаштуванню та професійній освіті» від 25 червня 1969 р., «Про надання допомоги працюючим у зв'язку з виходом на пенсію» від 13 квітня 1984 р. [10]) привілеями названі всі переваги, встановлені для тих чи інших категорій працівників, у виді: (а) розрахунку (оплати) щомісячних витрат, призначення й виплат різного роду дотацій і субсидій особам, які проходять професійну підготовку; (б) виплат допомоги інвалідам з метою надання сприяння їх професійній реабілітації; (в) виплат допомоги по безробіттю [11].

На відміну від законодавства ФРН, держави, на які поширюється дія романо-германського права (Франція, Італія, Іспанія, Португалія) при позначенні будь-яких привілеїв і виключень, надають перевагу категорії «пільга». Наприклад, в Іспанії більшість виключень, закріплених у правових нормах, позначаються як пільги. Закон цієї країни «Про статус працюючих» (від 10 березня 1980 р.) надає роботодавцям право встановлювати певні пільги у трудових відносинах, зокрема, містить перелік пільг для працюючих жінок і неповнолітніх. У Конституції Португалії (від 25 квітня 1976 р.) зазначається, що законодавством можуть надаватися пільги для жінок та окремих категорій платників податків.

Отже, можна підсумувати, що в законодавстві зарубіжних країн немає чіткого розмежування таких правових категорій, як «пільга» і «привілеї».

Аналізуючи законодавство низки європейських і світових держав ми бачимо, що ці поняття часто ототожнюються, але перевага надається терміну «привілеї». Навіть деякі підгалузі цивільного, фінансового й податкового права мають такі назви, як «Привілеї й сервітути» (Болгарія), «Майнові привілеї подружжя» (Угорщина), «Привілеї власників» (Румунія), «Привілеї для малозабезпечених та деяких етнічних груп» (США), «Привілеї для працівників» (Канада).

Категорія «привілеї» дуже широко використовується в міжнародному праві. В основних міжнародних актах (Конвенції про привілеї та імунітети ООН від 13 лютого 1946 р. , Генеральній угоді про привілеї та імунітети Ради Європи від 2 вересня 1949 р. та ін.) передбачено переваги, що надаються дипломатичним працівникам як привілеї, імунітети й пільги, а саме: звільнення від податків, митні привілеї, тощо. Застосовуються такі юридичні засоби для належного виконання цими працівниками покладених на них функціональних обов'язків, а не задля особистої користі.

Таким чином, доходимо висновку, що пільги і привілеї мають низку спільних рис: виступають винятком із загальних правил, дають змогу поліпшити становище тих чи інших суб'єктів, їх кінцевим результатом є певне благо для останніх.

Дослідження правових пільг як вагомих категорій сучасної науки теорії держави і права стає дедалі актуальнішим у зв'язку з існуючою проблемою вдосконалення механізму правового регулювання суспільних відносин і підвищенням ролі й цінності права в суспільстві. Сучасна правова доктрина вимагає творчого переосмислення, уточнення і впорядкування понятійно-категоріального апарату, узгодження інструментарію його наукового пізнання шляхом формалізації відповідних знань.

Список використаної літератури:

1. Левада О.В. Пільги й обмеження в праві: загальнотеоретична характеристика: дис. ... канд. юр. наук: 12.00.01. Харків, 2019. 185 с.

Клеріні Г. В.

кандидат юридичних наук
Державний біотехнологічний університет
e-mail: harri.klerini@ukr.net

ПРАВО ЛЮДИНИ НА БЕЗПЕЧНЕ ДОВКІЛЛЯ В УМОВАХ ВІЙНИ

Неспровокована військова агресія в Україні, яка розпочалась 24 лютого 2022 року, завдала і продовжує завдавати нищівної шкоди не лише людській життєдіяльності, виробничій та соціальній інфраструктурі, але й довкіллю України. Країна-агресор вдається до ядерного шантажу, засмічення земель, забруднення ґрунтів, вод, атмосферного повітря, об'єктів природно-заповідного фонду, знищення тваринного та рослинного світу. РФ знищує українську природу нещадно, свідомо, не вагаючись, тим самим порушує невід'ємне, природне право людини на безпечне для життя та здоров'я довкілля.

Право на безпечне для життя і здоров'я довкілля та на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди, закріплено у статті 50 Конституції України. Відповідно до вказаної правової норми, кожному гарантується право вільного доступу до інформації про стан довкілля, про якість харчових продуктів і предметів побуту, а також право на її поширення. Така інформація ніким не може бути засекречена. [1] Вказана правова норма закріплює фундаментальне та основоположне право на безпечне для життя і здоров'я довкілля, яке є ядром всієї системи екологічних прав людини.